

מראי מקומות- קידושין ל"ב

דאם אין להבן נכסים שמספיקים לפרנס אביו, וצריך האב לחזור על הפתחים כדי לפרנס עצמו, חייב הבן לחזור על הפתחים לקבץ מן המנדבים לאביו, ששימוש זה הוא בכלל כיבוד, ותמה על הב"ח והש"ך שפירשו דהטור בא לפוטרו בכה"ג (וע' בספר היראה לר' יונה דכ' דצריך לחזור על הפתחים כדי לפרנס אביו, ולכאו' ק' מהא דקיי"ל משל אב, וכנ"ל, ואין משמע דכוונתו לומר כהרא"ש, ואולי כוונתו כהחזו"א, ודוחק).

(ג) **משל אב-** הק' הראשונים, לפי מ"ד משל אב, א"כ למה לא הקיץ דמא בן נתינה את אביו, הרי ה' הפסד ממון לדמא, והרי כבוד אב רק משל אב הוא. וכ' הרמב"ן (לא). דמעשה זה "משמע דהעברת ריווח לאו כאיבוד ממון דמי, אלא כחסרון כיס דביטול מלאכה דמי, ומיחייב ב"י הבן". והר"ן (יג. בדפיו) תי' "דכי אמרי' דדוקא משל אב, הני מילי לכבודו, אבל כדי שלא לצער, יש לו לאבד כל ממון שבעולם" [וצ"ע מנין לו ב' גדרים אלו, ואף אם מוכח מעובדא זו, אולם לחז"ל גופייהו מנא להו הני ב' גדרים]. ועוד כ' השלנל"מ (להלן בגמ') דאין כוונת הגמ' לעיל לומר דצריך לעשות כמו שעשה הגוי, אלא דצריך לעשות ק"ו בעצמו, דאם הגוי עשה כן, גם לישראל יש לעשות לפנים משורת הדין, אבל אין הביאור שהי' בעובדא זו הגדרים של מצות כבוד אב ואם ממש.

(ד) **כדי שיטול ארנקי ויזקנו לים בפניו ואינו מכלימו-** הק' בדברות משה (מ"ט, הע' כ"ד), הא אף למ"ד משל בן לכאו' אינו צריך לכבדו בזריקת ארנקי, שהרי אין לך עדפה ומותרות יותר מזה, ואף עשירים אינם עושים כן, ולמה נקט הגמ' דלמ"ד משל בן יהי' חייב להניח אביו לזרוק ארנקי שלו ולא למחות בו, והניח בצ"ע. אבל החזון איש (אה"ע קמ"ח לסוגיין, ד"ה וא"א) תי' די"ל דנהי שאין הבן חייב ליתן לאב ארנקי לזרוק לים, דזהו העדפה, מ"מ אם נטלו האב לזרוקו, ועקירת הבן מיד האב הוא הכלמה לאב, והאי הכלמה מוזהר הבן עלי', שהרי אין נקיות האב מהכלמת הבן חשיב העדפה, ולכן אי משל בן הוא, מוזהר

(א) **משל מי... משל אב-** העיר החזון איש (אה"ע קמ"ח לסוגיין), הא בכל מצוות עשה צריך ליתן ממון כדי לקיים המצוה, ומ"ש כבוד אב ואם שאינו צריך לשלם ממנו. וכ' ד"אפשר דמצות כיבוד אינו נופל על נתינת ממון, ולא ביאר כוונתו בזה. עוד כ' לחדש דמסתבר דמ"ד משל בן היינו רק כל זמן שאין ממון לאב, אבל היכא שיש ממון לאב, אינו חייב הבן ליתן ממון משלו. ובאמת כבר כ' תוס' דאף מ"ד משל אב, אם אין ממון להאב, צריך הבן ליתן לו מממונו, וכמו שחייב ליתן לכל עני. וצע"ק, דא"כ לכאו' אין נפק"מ בין מ"ד משל אב ובין מ"ד משל בן, דבשניהם (לפי החזו"א) אי"צ הבן ליתן מממונו אם יש ממון להאב, ובשניהם (לפי תוס') צריך ליתן להאב ממנו אם אין לו להאב. ולכאו' צ"ל דהחילוק הוא בזה, דלמ"ד משל בן, אם אין מעות לאביו צריך ליתן ממעות עצמו, ואינו יכול ליתן ממעות מעשר עני, אבל למ"ד משל אב, אף אם אין מעות להאב, דממילא צריך הבן ליתן לו, אבל מ"מ יכול ליתן לו ממעות מעשר (וע' במהרש"א דהק' תוס' לכאו' סותר עצמו מיני' ובי', דמעיקרא כ' דצריך הבן רק ליתן לאביו מתורת צדקה למ"ד משל אב, אבל בהמשך כ' דצריך לחזור על הפתחים בשביל אביו, ע"ש מש"כ בזה).

(ב) **משל אב- כ' תוס' דכן הוא הדין, ובסוף הביא דברי הירושלמי, דאי' דהמעלה שיש לכאו"א יותר מכבוד שמים, הוא דבכאו"א צריך לכבדם בין יש לו הון ובין אין לו הון, דצריך לחזור על הפתחים כדי לפרנס אביו. ולכאו' ק', דכיון דקיי"ל משל אב, א"כ הרי אם יש לו אינו צריך לפרנסו מדין כאו"א, כ"ש היכא שאין לו. וביאר הרא"ש (סוס"י נ') שאין הפירוש דצריך לחזור על הפתחים בשביל אביו, אלא שאם יהי' צריך לבטל ממלאכתו כדי לכבד אביו, וממילא יהי' צריך לחזור על הפתחים, אעפ"כ יהי' חייב לעשות כן (דלא כשאר מצוות עשה, שאין צריך לבטל ממלאכתו עד כדי שיהי' צריך לחזור על הפתחים, חוץ ממצוות של פרסומי ניסא). וע"ע בחזון איש (אה"ע קמ"ח לסוגיין) שכ'**

שיהי' יכול לבזות ת"ח, ולהניח ע"ה לברך לפניו הוא בזיון להת"ח. אולם בסו"ד שם הק' מהגמ' כאן, דמחיל לי' ליקרי', לענין דהי' יכול לבזותו. וכ' דאולי צריך לחלק בין דין האב לדין הרב, דאה"נ, האב יכול למחול אף לענין בזיון, אבל הרב אינו יכול למחול אלא עניני כבוד, ולא עניני בזיון.

(ז) **והא קעבר משום כל תשחית- הק' המעשה רוקם (הובא בקובץ מפרשים גאוני בתראי), הא אי' בשבת (קה:): דאי עביד למירמא אימתא אינשי ביתי' שרי, והכא נמי, כיון דקעביד כדי לנסותו, לכאו' הו"ל כמו דעביד למירמא אינשי ביתי'. וכ' דצ"ל דדוקא למירמא אינשי ביתי', שנמשך מזה תועלת, דע"כ הוא מלמדס להועיל, ומחזירן למוטב, אי"ז חשיב כל תשחית, משא"כ הכא, דאין נמשך לו מזה שום הנאה ותועלת רק להכיר מדותיו.**

(ח) **תיפוק לי' דרובא נסקלים נינהו, וכי- ומבואר דדנין אותם במיתה הקלה, אע"ג דרובם חייבים המיתה יותר חמורה. והק' תוס' בחולין (יא: ד"ה ליחוש), הא לענין דיני נפשות אזלי' בתר רוב, וא"כ למה אינן נדונין במיתה החמורה. ות"י בשם ר"ת "דכיון דממ"נ הוא נהרג, לענין באיזו מיתה הוא נהרג לא אזלי' בתר רובא, ועו"ל, דהוי קבוע וכמחצה על מחצה דמי. והא דפריך התם מעיקרא... תיפוק לי' דרובא נסקלין נינהו, הכי פירושו, לכל הפחות לא גרע משום דהו רובא דנסקלין". ובתוס' בסנהדרין (פ: ד"ה הנסקלין) הוסיף לתרץ (ג"כ מר"ת) "דלא אזלי' בתר רובא לחייב מי שלא הרג כלל, ולא דמי לאותן שהרגו ודאי אלא דלא ידעי' אי טריפה הוה או שלם הוה".**

(ט) **אם אפשר למצוה ליעשות ע"י אחרים, תיעשה ע"י אחרים- כ' הרמב"ן להסתפק אם אמרי' כן בשאר מצוות, אם אמרי' רק דהיכא דאפשר ליעשות ע"י אחרים תיעשה ע"י אחרים, או אם אמרי' דכיון שהוא עוסק במצוה זו, אמרי' דעוסק במצוה פטור מן המצוה, ואין חילוק בין אם המצוה הב' יכול ליעשות ע"י אחרים או לא. וכ' דאולי כאן מיירי דוקא כשהיו ב' המצוות בפניו, אבל**

הבן שלא להכלימו, משא"כ אם משל הוי מצוה, אז אין הבן חייב להפסיד, ורשאי להכלימו. אולם ע"ש שהביא מתוס' (ד"ה רב) דמשמע דבאמת יש דין שיהי' צריך ליתן הארנקי לאביו כדי שיהי' יכול לזורקו כדי שיהי' לו קורת רוח, ולכאו' אין לך העדפה גדול מזה, והניח בצ"ע.

(ה) **ואי אמרת משל אב, מאי נפקא לי' מיני', בראוי לזורשו- כ' הרמב"ם (ממרים ו', ז'), דאפי' אם האב נוטל כיס של זהובים שלו (של הבן) והשליכוהו לים, וכו'. והק' הכסף משנה, הא פסק הרמב"ם משל אב, וא"כ למה כ' דהארנקי הוא של הבן, הרי הגמ' אוקמי' בשהארנקי הי' של האב למ"ד משל אב. ות"י דמה דאמרי' דצריך לכבדו משל אב, הנ"מ לכבדו, אבל כדי שלא לצער, צריך לאבד כל ממון שבעולם, וכדברי הר"ן שהבאנו לעיל. ועוד ת"י דאה"נ, מדינא יכול להכלימו אם זרק ארנקי דילי', אבל הרמב"ם כ' דבכלל מצות כיבוד הוא לכבדו אף אם הי' ארנקי שלו. ומאן דמק' על מ"ד משל אב לא ס"ל כחילוקים אלו, ולכן הק' מברייתא זו, ואה"נ, התרצן הי' יכול לתרץ כן. ובלחם משנה ת"י ע"פ מש"כ הרמ"ה (הובא בטור יו"ד ר"מ), דמה שיכול להכלימו אם ארנקי שלו הוא רק מקמי דזרקו לים, אבל לאחר שכבר זרקו לים, שוב אינו יכול להכלימו, וכ' דזהו גם כוונת הרמב"ם. וע"ע בביאור הגר"א (יו"ד ר"מ, י"ח), שכ' דגירסת הרי"ף בסוגיין הוא דהגמ' ת"י דכלימה שאני בהמשך הגמ', דהיינו דבאמת אסור להכלימו, אף למ"ד משל אב, ועפ"ז פסק השו"ע דאסור להכלימו. אבל מש"כ הרמ"א דיכול למונעו לזרוק הארנקי, היינו משום דגרס כהגירסא שלנו, דהגמ' ת"י דמיירי בארנקי של האב, אבל אם הי' ארנקי של הבן, אה"נ, יהי' מותר להכלימו.**

(ו) **דמחיל לי' ליקרי'- ע' בטורי אבן (מגילה כח. ד"ה אל תקרי, צויין בגלה"ש כאן), שהק' מהא דאי' התם דת"ח שמניח ע"ה לברך לפניו חייב מיתה, והא קיי"ל דרב שמחול על כבודו כבודו מחול. וכ' (בשם השו"ת ריב"ש בשם הראב"ד) לחלק בין כבוד לבזיון, דאה"נ, לענין כבוד, כגון לקום מקמי', זה יכול למחול, אבל אינו יכול למחול לענין**

הדינים שהתלמיד חייב לו מצד הדין שהוא רבו, אבל מצד הדין שת"ח הוא, זה אין שייך לו למחול. וא"כ, זה הי' הקפדת רבא, דנהי דמדין רב הי' כבודו מחול, אבל מ"מ הי' צריכין להדר לו, דהיינו שהיו צריכין לעשות הדין קימה שצריך שיהי' בו הידור (וזהו הגרי"ז לשיטתו, דדין קימה לרבו מובהק אין צריך דין הידור, וע' לקמן בדברינו בדרף ל"ג), וא"כ ממילא היו צריכין לעמוד מפניו מדין ת"ח. נ"ויצא מזה דיש עוד נפק"מ בין הרמב"ם ורש"י, דלפי רש"י צריך רק לקום מעט, כאילו רוצה לקום, אבל לפי הרמב"ם, לכא"ו צריך לקום ממש, כדן עמידה לכל ת"ח.

(ג) **מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול- תמה המהרש"א**, דהק"ו שאמר ר' צדוק לעיל מהקב"ה, יכולין לעשות גם לענין מלך ישראל, וא"כ למה אין כבודו מחול. ותי' דיש לפרוך הק"ו, דמה להקב"ה דעולם דילי' הוא וכבוד דילי' הוא, ולכן יכול למחול על כבודו, אבל מלך בשר ודם, מלכותא דארעא אינו אלא כעין מלכותא דרקיעא, ומשמיא הוא דמוקמי לי', ואין הכבוד שלו שיכול למוחלו.

(ד) **אין זקן אלא מי שקנה חכמה, שנא' ד' קני ראשית דרכו- העיר הפני יהושע**, לכא"ו מהנוטריקון לא שמעי' אלא דזקין הוי מי שקנה דבר, אבל מהכ"ת דדבר זה הוי חכמה. ותי' ע"פ הגמ' בנדרים (מא.) דאי' דדא קני מה חסר, ודא חסר מה קנה, וא"כ א"א לפרש סתם לשון זה קנה אלא על מי שקנה חכמה.

(טו) **אפי' כל שיבה במשמע- פרש"י**, אפי' זקן אשמאי. ולפי מה שפרש"י לעיל, דאשמאי היינו רשע ועם הארץ, יצא דס"ל לאיסי בן יהודה דצריך לעמוד אפי' לזקן רשע. אולם ע' בתוס' דהק' דמצוה אפי' להכות ולבזות רשע, וכן ע' בר"ן (יג: בדפיו, ד"ה תנו) דהק' דאיך שייך לומר דצריך לעמוד מפני רשע, הרי אפי' לאביו אינו חייב לעמוד אם אינו עושה מעשה עמך. וגם מצינו בגיטין (סב.) דלא היו רוצין לעמוד מפני גניבא, משום דבעל מחלוקת הי'. ולכן פירשו דאשמאי היינו בור, אבל אינו רשע. וע' בפני יהושע דכ' ליישב שי' רש"י, דאולי עכ"פ יש גזה"כ דצריכים לעמוד מפניו, וכ' דאולי הוי דומה להא דר' יוחנן דהי' קם מפני סבי ארמאי, דאמר כמה הרפתקאה וכו', וא"כ אולי הו"ל כע"ז כאן ג"כ, וע' מש"כ לענין ראיית הר"ן

אולי אה"נ, גם בכבוד אב ואם אינו מניח מצות כבוד אב כדי שהוא כבר עסוק בה לעשות מצוה אחרת נולכא"ו יש נפק"מ טובא לדינא בספק של הרמב"ן, וע' בשו"ע (ר"מ, י"ב) ולכא"ו אין הכרע, וע' בהערות להגרי"ש דנקט לדבר פשוט דלא אמרי' עוסק במצוה וכו' אצל כבוד אב, כיון דגם האב חייב בהמצוה, אבל מדברי הרמב"ן נראה דאי"ז פשוט כ"כ, דמשמע דצידד דאולי הגמ' כאן מיירי אף אם כבר הי' עסוק במצות כאו"א, וצ"ע לדינא].

(י) **האב שמחל על כבודו, כבודו מחול- ע' בשו"ת הרשב"א (א', י"ח) שכ' דמה שאין אנו מברכין על מצות כבוד אב ואם, הוא משום דכיון שהאב יכול למוחלו, ממילא לא יהי' שום מיחייב, וכיון שהמחייב של המצוה אינו מוכרח, בכה"ג אין מברכין.**

(יא) **איני, והא רבא משקי בי הלולא, וכו'- הק' הפני יהושע**, מהו הראי' משם, אולי לא מחל רבא כלל, ואף אם מחל, איך ידעו שמחל, וא"כ שפיר הקפיד עליהם. וכ' המהרש"א דהי' ידוע להם שמחל מהא גופא שהי' עומד עליהם ומשקה אותם. אלא הק' דלפי סברת המקשה, דרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול, איך באמת מחל רבא על כבודו להשקותם, והניח בקו'. והפנ"י חולק על המהרש"א, וכ' דמה שהשקה אותם אינו מחילה בכלל, דזהו מצות הכנסת אורחים, ואי"צ מחילה ע"ז, ומה שהביא הגמ' מר"ג לקמן דכבודו מחול, אע"פ דלכא"ו זהו ג"כ רק הכנסת אורחים, היינו משום שהי' משקה אותם כל הסעודה, ומשמע דלא הי' יושב כלל, וזה באמת צריך מחילה. ובעיקר קושייתו, דא"כ מהכ"ת דמחל, ע"ש איך שתי' ע"פ דברי תוס' בעמוד ב'.

(יב) **אפ"ה, הידור מיעבד לי' בעו- פרש"י**, לנוע מעט כאילו רוצה לעמוד מפניו. וע' בחי' הרי"ז על הרמב"ם (ת"ת, ד"ה והנה), דדייק מדברי רש"י דאי"ז חיוב מעיקר הדין להדר בי', דבאמת כיון שמחל, אין מחוייבין לעשות שום מילתא של כבוד. אלא דמ"מ הוה להו לעשות שום מילתא של הידור, הגם דלא היו מחוייבין. אבל מדברי הרמב"ם (ת"ת ה', י"א), דכ' "ואע"פ שמחל, חייב התלמיד להדרו ואפי' בשעה שמחל", דייק הגרי"ז דס"ל דזהו מעיקר הדין דצריכין להדרו. וביאר, דשאלת הגמ' אם הרב שמחל על כבודו אם הוא מחול או לא הוא רק לענין

מהא דגניבא. וע"ע בערוך השלחן (יו"ד רמ"ד, ב') שכ' ליישב שי' רש"י באו"א, דכוונתו לומר שהוא רשע וע"ה, כלומר, שמה שהוא עושה מעשה רשע, אי"ז מפני רשעותו, אלא מפני פשיטותו, וכוונתו כדברי תוס', אדם ריק, ובזה מיעטה התורה שאי"צ לכבדו, אבל גם אין לבזותו כיון שאין עושה כן מפני רשעותו, וסיים דלפי"ז, במדינתנו כמעט לא נמצא כזה.

(טז) א"כ נכתוב רחמנא מפני שיבה תקום והדרת, תקום והדרת פני זקן, וכו'- כ' הפני יהושע דלכאו' הסוגיא תמוה, דלא אשכחן כה"ג דלימא תלמודא א"כ לכתוב רחמנא לישנא יתירא, וע"ע מה שהק' בסוגיין, ומש"כ ליישב.